

การออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะของเมืองเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน ท่าทราย จ.นนทบุรี

พัลลยมล หางนา¹, ศิริัญญา ปัญญาภาโส¹ และ วีรวรรณ สระทองห้อย^{1*}

¹คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

รับบทความ : 6 ธันวาคม 2569

แก้ไขบทความ : 4 มิถุนายน 2569

ตอบรับบทความ : 4 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหา จำแนก และเสนอแนะแนวทางการออกแบบพื้นที่สีเขียวสำหรับพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนเมือง โดยคัดเลือกชุมชนท่าทราย จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นชุมชนชานเมืองหนาแน่น ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมอย่างต่อเนื่อง แม้พื้นที่ศึกษาจะมีลักษณะเปิดโล่งและมีการเคลื่อนไหวเชิงพื้นที่รอบสิ่งปลูกสร้างอย่างน่าสนใจ แต่กลับพบปัญหาพื้นที่ว่างสาธารณะ อาทิ ลานวัด ลานกีฬา สนามกีฬาโรงเรียน มหาวิทยาลัย ท่าเรือ สถานที่ราชการ และพื้นที่โล่งทางธรรมชาติ ถูกปล่อยร้างหรือใช้งานต่ำกว่าศักยภาพ กลายเป็นพื้นที่เสียเปล่า (Wasted Space) และพื้นที่เศษเหลือ (Leftover Space) ที่ขาดการเชื่อมโยงกับกิจกรรมระดับชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัยใช้การศึกษาเชิงพื้นที่และการสำรวจภาคสนาม ร่วมกับการรวบรวมข้อมูลผ่านเกณฑ์การประเมินภูมิทัศน์ 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านพื้นที่ใช้สอย สำรวจประเภทกิจกรรม ช่วงเวลา และจำนวนผู้ใช้ผ่านเครื่องมือแผนผังพฤติกรรม (Behavioral Mapping) และการสัมภาษณ์เชิงลึก 2) ด้านการเชื่อมโยงวิเคราะห์จุดเข้า-ออก เส้นทางเดินเท้า และสิ่งกีดขวางทางกายภาพ ผ่านผังโครงข่าย (Network Mapping) และการศึกษาพฤติกรรมการสัญจร (Trace Studies) 3) ด้านพืชพันธุ์ สำรวจชนิดพันธุ์ไม้เดิม ผ่านการสำรวจพืชพันธุ์ (Vegetation Survey) และ 4) ด้านสุนทรียภาพ ประเมินมุมมองทัศนียภาพ จุดอับสายตา และอัตลักษณ์วัฒนธรรมริมน้ำ ผ่านการประเมินค่าด้วยภาพถ่าย (Visual Assessment) และการสัมภาษณ์บริบทประวัติศาสตร์ชุมชน

ผลการศึกษานำไปสู่การจำแนกประเภทและศักยภาพของพื้นที่ว่างอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการฟื้นฟูและออกแบบภูมิทัศน์ที่สามารถตอบสนองวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนยกระดับประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนท่าทรายให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : พื้นที่ว่างสาธารณะ พื้นที่สีเขียว ชุมชนเมือง ชุมชนท่าทราย

*อีเมล : weerawan.s@rmutsb.ac.th (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

Urban Public Space Design for Increasing Green Spaces: A Case Study of the Tha Sai Community, Nonthaburi

Phanyamon Hangnak¹, Sirinya Punyapaso¹ and Weerawan Sathonghoy^{1*}

¹Faculty of Engineering and Architecture, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi

Received: December 6, 2025

Revised: June 4, 2026

Accepted: June 4, 2026

Abstract

This research aims to identify, classify, and propose landscape architectural design guidelines for green infrastructure within public vacant spaces in the Tha Sai community, Nonthaburi Province. Characterized as a dense suburban community, the area experiences continuous physical, economic, and social transformations. Although the study area exhibits an engaging openness and fluid spatial continuity around built structures, existing public spaces-including temple grounds, sports courts, school and university athletic fields, piers, government offices, and natural open areas-remain abandoned or underutilized. Consequently, these locations have become wasted and leftover spaces that lack connectivity with local community activities.

The research methodology employs spatial analysis and field surveys, integrated with data collection based on four core landscape evaluation criteria: 1) Functional Space, which examines activity types, usage periods, and user density through behavioral mapping and in-depth interviews; 2) Connectivity, which analyzes access points, pedestrian pathways, and physical barriers through network mapping and trace studies; 3) Vegetation, which surveys existing plant species through vegetation surveys; and 4) Aesthetics, which evaluates scenic vistas, blind spots, and waterfront cultural identity through visual assessments and interviews on the community's historical context.

The findings contribute to a systematic classification of vacant spaces and their potential. This establishes a design framework for landscape revitalization that responds to the community's way of life, economy, and society, while ultimately enhancing the utilization efficiency of public vacant spaces in the Tha Sai community to maximize sustainable benefits.

Keywords: Public Space, Green Space, Urban community, Tha Sai Community.

*E-mail: weerawan.s@rmutsb.ac.th (Corresponding Author)

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่สีเขียว (Green Space) คือ พื้นที่ที่ถูกกำหนดและจัดสรรเพื่อวัตถุประสงค์ด้านสิ่งแวดล้อม การพักผ่อนหย่อนใจ และการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ โดยมีลักษณะรวมคือเป็นพื้นที่ที่มีพืชพันธุ์ เป็นองค์ประกอบสำคัญ มีการจัดการพื้นที่โล่ง การปลูกและดูแลต้นไม้ รวมถึงการปรับภูมิทัศน์อย่างเป็นระบบเพื่อความร่มรื่น ซึ่งส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพกายและจิตใจของคนในชุมชน ทั้งนี้ คุณลักษณะของพื้นที่สีเขียวจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อกันพื้นที่ชุมชนผ่านปัจจัยต่าง ๆ เช่น ตำแหน่ง ขนาด รูปแบบ องค์ประกอบ ตลอดจนบริบททางสังคมวัฒนธรรม กฎเกณฑ์ และอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่

จากการศึกษาชุมชนท่าทราย จังหวัดนนทบุรี เดิมมีลักษณะเป็นชุมชนชานเมืองที่มีองค์ประกอบเชิงพื้นที่และกิจกรรมที่เกี่ยวพันกันทางเศรษฐกิจและสังคม ในปัจจุบันการขยายตัวของเมืองตามแนวนอนหลักและเส้นทางรถไฟฟ้ามหานครสายสีม่วง ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมอย่างก้าวกระโดด สิ่งปลูกสร้างและโครงสร้างพื้นฐานที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบให้พื้นที่สาธารณะระดับชุมชนค่อย ๆ เลือนหายไป พื้นที่ริมน้ำและพื้นที่ในซอยของชุมชนท่าทรายได้แปรสภาพกลายเป็น "พื้นที่ตาบอด" หรือ "พื้นที่เศษเหลือ" (Residual Spaces) ที่เข้าถึงได้ยาก นอกจากนี้การเติบโตของเมืองยังส่งผลให้วิถีความสัมพันธ์ทางสังคมและชุมชนเปลี่ยนไป พื้นที่เปิดโล่งที่เคยมีความต่อเนื่องกันในอดีตถูกตัดขาดด้วยถนนและอาคารใหม่ กลายเป็นพื้นที่ร้างและพื้นที่ที่ถูกกลืนเลย ส่วนการเพิ่มขึ้นของประชากรและยานพาหนะส่งผลให้ทางเดินเท้าเดิมไม่เพียงพอต่อการใช้งาน และการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ลาดแข็ง (Hardscape) แทนที่พื้นที่ดินและต้นไม้ ทำให้เกิดปรากฏการณ์เกาะความร้อนในเมือง (Urban Heat Island) สอดคล้องกับรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2566) ที่ระบุว่า วิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศในเขตเมืองหนาแน่น โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ขาดการบูรณาการ ส่งผลให้เกิดการสะสมความร้อนและมลพิษในบรรยากาศหนาแน่นขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพของคนในชุมชน ด้วยปัญหาพื้นที่เศษเหลือและการขาดแคลนพื้นที่สีเขียว การนำพื้นที่เหล่านี้กลับมาปรับปรุงและเติมเต็มส่วนที่ขาดหายของเมืองจึงมีความจำเป็นในบริบทของเมืองที่มีการเติบโตและมีความหนาแน่นสูง Trancik (1986) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มก้อนเนื้อเมืองและพื้นที่ว่าง (Solid and Void) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพื้นที่สีเขียวในเมืองใหญ่ก็มีลักษณะเป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่แทรกตัวอยู่ตามช่องว่างของอาคาร ดังนั้น การสร้างความเชื่อมโยงของพื้นที่เขียวเหล่านี้เข้าด้วยกันเป็น "โครงข่ายสีเขียว" (Green Web) โดยอาศัย "ระบบเส้นทางสีเขียว" (Greenway) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้คนในชุมชนสามารถรับรู้ เข้าถึง และตอบสนองต่อการใช้สอยพื้นที่สาธารณะร่วมกันได้ อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อมในภาพรวม

การศึกษานี้จึงเป็นการนำเสนอแนวความคิดการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนท่าทราย เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวและบรรเทาปัญหาทางสิ่งแวดล้อม โดยทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชน ข้อมูลที่ได้จะนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการพัฒนาและออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะด้วยหลักการ

ออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Architecture) เพื่อพลิกพื้นที่พิเศษเหลือให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียวที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสมต่อวิถีชีวิต และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนท่าทรายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดในการพัฒนาและการออกแบบพื้นที่สีเขียวในชุมชน โดยให้มีเอกลักษณ์ของชุมชน
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางกายภาพของพื้นที่ กลุ่มผู้ใช้ เวลา และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จ.นนทบุรี รวมทั้งศักยภาพและปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สีเขียว
3. เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบเบื้องต้นพื้นที่สีเขียวให้เหมาะสม และสอดคล้องกับการใช้งานกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท่าทราย จ.นนทบุรี

การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวความคิดของการวิจัย

แนวคิดการจัดการและกำหนดกิจกรรมในพื้นที่สีเขียวชุมชน

พื้นที่ชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นมากและมีพื้นที่จำกัด สวนขนาดเล็ก (pocket park) หรือ สวนโอเอซิส (urban oasis) ถือเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก มีลักษณะปิดล้อม เจียบสงบจากถนน ได้รับการยอมรับและสามารถพัฒนาพื้นที่สีเขียวให้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายพื้นที่สีเขียว (Green web) ด้วยเส้นทางสีเขียว (Greenways) และกำหนดกิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่สีเขียวแต่ละประเภทให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน โดยการแยกกลุ่มกิจกรรมพื้นที่สีเขียว (Green cluster) ด้วยการเลือกใช้พืชพันธุ์ตามหน้าที่การใช้อยู่ โดยเน้นชนิดพืชพันธุ์ ให้ผัสสะของสถานที่ (sense of place) อัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน (สุพักตรา สุทธสุภา, 2540)

นอกจากนี้ การออกแบบเส้นทางสีเขียว มีส่วนเสริมสร้างกิจกรรมนันทนาการ สร้างโอกาสการเรียนรู้ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และช่วยเพิ่มทางเลือกของการเดินทางระหว่างจุดที่ประชาชนนิยม ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงที่หมาย ให้มีผลทางด้านเศรษฐศาสตร์โดยการเพิ่มมูลค่าของที่ดินให้สูงขึ้น ทำให้เกิดความต่อเนื่องของพื้นที่สีเขียว (green patch) ให้เป็นทางจักรยานหรือทางเท้า (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

อีกทั้งการกำหนดกิจกรรมในพื้นที่สีเขียวควรคำนึงถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อยกระดับจาก "พื้นที่ว่าง" ที่มีเพียงศักยภาพทางกายภาพ ให้กลายเป็น "สถานที่" ที่มีความหมายตามบริบททางวัฒนธรรม โดยสถานที่นั้นมีเอกลักษณ์ที่ประกอบขึ้นจากทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรม (เช่น วัสดุ รูปร่าง ผิวสัมผัส และสี) และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงกายภาพเข้ากับวิถีชีวิต และสร้างความหมายให้กับผู้ใช้งาน (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2558) สอดคล้องกับการก่อให้เกิดลักษณะของภูมิทัศน์เมืองที่สร้างการรับรู้คุณค่าของสถานที่ในรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทของสถานที่ อาคารและชุมชน (Trancik, 1986)

แนวคิดการจัดประเภทพื้นที่เขียว (Pocket Park) เส้นทางสีเขียว (Greenway) และการกำหนดกิจกรรมข้างต้น จะถูกนำไปใช้เป็น "เกณฑ์และแนวทางการออกแบบเชิงภูมิทัศน์ (Landscape Design Guidelines)" ในการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบของชุมชนท่าทราย โดยเฉพาะการเปลี่ยนพื้นที่ริมน้ำและพื้นที่ว่างตามเส้นทางสัญจร ให้กลายเป็นสถานที่ที่มีฟังก์ชันการใช้งานรองรับกิจกรรมสันทนาการและนันทนาการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

บริบทชุมชนเมืองและความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชนเมืองเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของเมืองอันเนื่องมาจากอัตราการเพิ่มของประชากร โดยตั้งอยู่รอบนอกเขตเมืองที่มีความหนาแน่น ลักษณะเด่นคือมีการใช้ประโยชน์ที่ดินผสมผสานกันระหว่างกิจกรรมแบบเมืองและเกษตรกรรมแบบชนบท ซึ่งบริบททางเศรษฐกิจและสังคมจะแปรเปลี่ยนไปตามทำเลที่ตั้ง (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2527) การพัฒนาพื้นที่ในบริบทที่มีความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ จำเป็นต้องอาศัยกลไกของชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญคือ การที่สมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการสื่อสารระหว่างกัน และที่สำคัญคือต้องมีความพยายามในการทำกิจกรรมและเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัตินั้น (ประเวศ วะสี, 2547)

ด้วยเหตุนี้ บริบทความผสมผสานทางกายภาพและพฤติกรรมพหุสังคมของชุมชนเมือง จึงถูกนำมาใช้เป็นฐานในการออกแบบประเด็นสำหรับการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้นำและผู้แทนชุมชน เพื่อให้การกำหนดพื้นที่และกิจกรรมตั้งอยู่บนฐานความต้องการที่แท้จริง

องค์ประกอบจินตภาพเมือง สุนทรียภาพ และอัตลักษณ์ของสถานที่

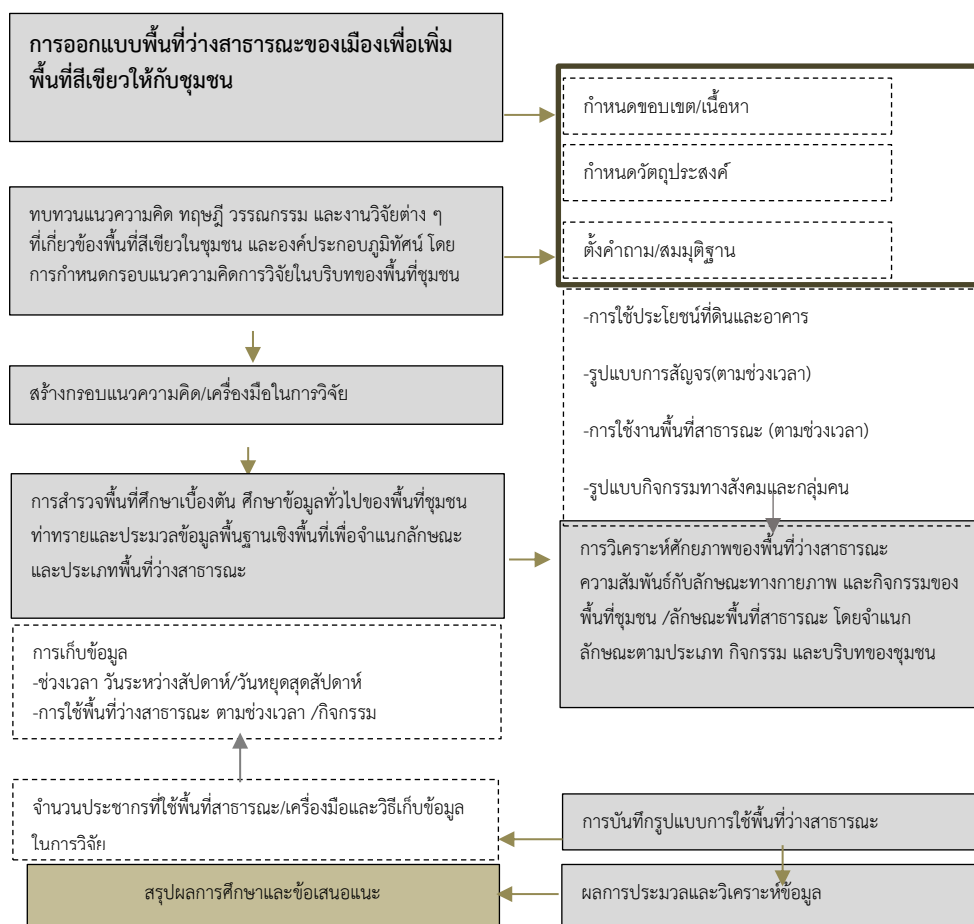
องค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการ Paths (เส้นทาง/วิถี) ช่องทางที่ผู้สังเกตใช้ในการเคลื่อนที่ไปมาเป็นประจำหรือไม่ประจำ เช่น ถนน ทางเท้า คลอง ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในจินตภาพเมืองสำหรับหลาย ๆ คน Edges (เส้นขอบ) ขอบเขตเชิงเส้น หรือแนวแตกหักของความต่อเนื่องที่แยกส่วนของเมืองออกจากกัน อาจเป็นอุปสรรคหรือเป็นแนวเชื่อมก็ได้ เป็นจุดอ้างอิงด้านข้าง ไม่ใช่แกนพิกัด Districts (ย่าน) พื้นที่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ที่ผู้คนสามารถจินตนาการว่า "เข้าไปอยู่ข้างใน" ได้ และมีลักษณะร่วมกันที่ชัดเจน Nodes (ชุมทาง/จุดรวม) จุดยุทธศาสตร์ที่ผู้สังเกตสามารถเข้าไปได้ มักเป็น จุดตัดของเส้นทาง หรือ จุดรวมความเข้มข้น ของกิจกรรมหรือลักษณะบางอย่าง ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของย่านหรือเมือง และ Landmarks (ภูมิทัศน์/จุดสังเกต) ภายนอกที่มีลักษณะโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ที่ผู้คนใช้ในการนำทาง มักเป็นอาคาร ป้าย อนุสาวรีย์ หรือภูเขาสูงที่มองเห็นได้จากระยะไกล แต่ผู้คนไม่ได้สัญจรเข้าไปข้างใน ในลักษณะเดียวกับย่านหรือชุมทาง (Lynch, 1960)

พื้นที่สีเขียวในเมืองถูกยกระดับความสำคัญจากการเป็นเพียงส่วนประดับทางทัศนียภาพ มาสู่การเป็นโครงสร้างพื้นฐานด้านสุขภาพ (Health Infrastructure) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยั่งยืนและสุขภาพที่ดีให้กับเมือง (พิสิทธิ์ ดันติพิสิฐกุล และสัญญา นิยมพิมล, 2566)

เอกลักษณ์ของชุมชน สถานที่อันน่าจะจดจำนั้น มีเอกลักษณ์ของสถานที่ ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะของสถานที่ อาทิเช่น มุมมองของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในที่ตั้ง เช่น รูปแบบที่ดิน ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พรรณพืช แหล่งน้ำ เป็นต้น ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น สะพาน ป้อม หรือโบสถ์บนยอดเนินอันตอบสนองต่อภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ สังคม ท่าเลทางกายภาพ กิจกรรมของมนุษย์ และสถานที่ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม และประสบการณ์ในความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรก เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทางภูมิทัศน์เดิม การปะทะสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมด ซึ่งสร้างคุณสมบัติของสถานที่ มักไม่เป็นที่เข้าใจของคนในพื้นที่จนกว่าจะเสียไป (Garnham, 1985)

จากแนวคิดจินตภาพเมือง 5 ประการและอัตลักษณ์สถานที่ ถูกนำไปใช้เป็นกรอบโครงสร้างและเครื่องมือหลักในการบันทึกข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจร (Network Mapping) และสร้างแบบประเมินภูมิทัศน์ 4 ด้าน เพื่อวางผังแม่บทการออกแบบพื้นที่สีเขียว

การดำเนินงานวิจัย

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวความคิด (ผู้วิจัย)

1. ทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
ศึกษาข้อมูล เอกสารวิชาการ งานวิจัย แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สีเขียวในชุมชน เพื่อกำหนด
กรอบแนวความคิดการวิจัยในบริบทของพื้นที่ชุมชน
2. การสำรวจพื้นที่ศึกษาเบื้องต้น
 - การศึกษาข้อมูลทั่วไป ประวัติความเป็นมา สภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
ของพื้นที่ชุมชนท่าทราย
 - การประมวลข้อมูลพื้นฐานเชิงพื้นที่เพื่อจำแนกลักษณะและประเภทพื้นที่ว่างสาธารณะใน
ชุมชนท่าทราย
3. การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ โดยการวิเคราะห์ผ่านรูปแบบโครงข่ายการสัญจร
รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารและพื้นที่ว่าง รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร รูปแบบและ
อัตราการสัญจร รูปแบบ กิจกรรมการจับจองพื้นที่ จากการวิเคราะห์แผนที่ การสำรวจภาคสนาม และภาพถ่าย
4. การบันทึกรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ
 - การบันทึกอัตราการสัญจรของคนเดินเท้าในพื้นที่ ด้วยวิธีการนับด่าน (gate observation)
 - การบันทึกรูปแบบกิจกรรมการสัญจรของคนเดินเท้าในพื้นที่ ด้วยวิธีการสะกดรอย
(movement trace observation) เพื่อบันทึกทั้งรูปแบบการสัญจรผ่าน (move through) และการสัญจร
เพื่อการเข้าถึง (move to)
 - บันทึกรูปแบบกิจกรรมการจับจองของคนเดินเท้าในพื้นที่ ด้วยวิธีการจับภาพชั่วขณะ (static
snapshots) รวมทั้งระบุจุดที่มีการพบปะ และปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ
 - รูปแบบการสัญจรและใช้งานพื้นที่สาธารณะ โดยผ่านรูปแบบและอัตราการสัญจรของคน
ระบบใช้ช่วงวันและเวลาต่าง ๆ
 - รูปแบบกิจกรรมทางสังคมและกลุ่มคน โดยการบันทึกข้อมูลผ่านกิจกรรมการพบปะพูดคุย การ
ปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ
5. ผลการประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลทั่วไป การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ว่าง
สาธารณะ การบันทึกรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ เพื่อสร้างแนวทางการปรับปรุงพื้นที่เบื้องต้นโดยที่ยัง
สามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท่าทราย
6. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ
สรุปผลการวิเคราะห์ และเสนอแนวทางการออกแบบองค์ประกอบภูมิทัศน์ที่เหมาะสมต่อการ
ปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่สีเขียว เพื่อให้สอดคล้องกับของชุมชนทั้งปริมาณและคุณภาพ

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของพื้นที่

เทศบาลนครนนทบุรี มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อ ต.บางตลาด อ.ปากเกร็ด

ทิศใต้ ติดต่อ ต.บางกรวย, เขตบางซื่อ กทม.

ทิศตะวันออก ติดต่อ เขตหลักสี่ กทม.

ทิศตะวันตก ติดต่อ แม่น้ำเจ้าพระยา ต.บางรักน้อย ต.บางศรีเมือง ต.บางไผ่

ชุมชนท่าทรายเป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครนนทบุรี เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม สวนผลไม้ และมีชื่อเสียงทางการค้าทางน้ำ และที่สำคัญเคยเป็นที่ตั้งของที่ว่าการจังหวัดนนทบุรี ต่อมาการคมนาคมทางน้ำถูกลดบทบาทลง ผู้คนนิยมการสัญจรทางถนนมากขึ้น ประกอบกับการย้ายที่ตั้งของที่ว่าการจังหวัดนนทบุรีไปตั้งที่อื่น ในปัจจุบันชุมชนท่าทรายตั้งอยู่ในตำบลตลาดขวัญซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเขตเทศบาลนครนนทบุรี

ภาพที่ 2 แผนที่ตัวเมืองนนทบุรี
ที่มา : โอเรียนทัลโบลท์ทัว (ม.ป.ป.)

ภาพที่ 3 สภาพทั่วไปชุมชนท่าทราย
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย (2566)

2. การประมวลข้อมูลพื้นฐานเชิงพื้นที่ของชุมชนท่าทรายเพื่อจำแนกลักษณะและประเภทพื้นที่ว่างสาธารณะ

การสำรวจชุมชนท่าทรายถึงข้อมูลพื้นฐานเชิงพื้นที่ เพื่อทราบถึงรูปทรงสัณฐานของพื้นที่ว่างสาธารณะภายในชุมชน จำแนกพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนท่าทราย เพื่อสร้างเป็นแผนที่การจำแนกพื้นที่ว่างสาธารณะตามลักษณะต่าง ๆ รวมถึงการเขียนแผนที่ ระบุศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงพื้นที่ และการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสำรวจสามารถจำแนกพื้นที่ว่างสาธารณะออกหลายลักษณะ อันได้แก่

ประโยชน์การใช้ที่ดินและอาคาร พื้นที่ชุมชนท่าทราย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อยู่อาศัยปานกลาง ในลักษณะของชุมชนชานเมือง วัตถุประสงค์หลัก คือการรองรับการขยายตัวของที่อยู่อาศัยในเขตชานเมือง

ภาพที่ 4 ประเภทการใช้ประโยชน์อาคารของชุมชนท่าทราย

ที่มา : การสำรวจ เมื่อ 5-27 พฤษภาคม 2566

ส่วนพื้นที่ว่างโดยใช้แนวความคิดพื้นที่ที่เสียเปล่าโดยใช้เกณฑ์การแบ่งพื้นที่ได้แก่ พื้นที่ว่างเขตทาง ไหล่ทางหรือริมฟุตบาทที่กว้างเกินไป พื้นที่ว่างขนานไปกับลำรางสาธารณะหรือคลอง รวมถึงมุมอับบริเวณทางแยก อาจปรับเปลี่ยนไหล่ทางหรือพื้นที่ริมน้ำให้เป็นเส้นทางสีเขียวสำหรับเดิน-วิ่ง หรือปั่นจักรยาน (Green Corridor) ที่เชื่อมต่อลึกเข้าไปในชุมชน พื้นที่ว่างด้านหน้าอาคาร หน้าตึกแถว หน้าอาคารพาณิชย์หรือพื้นที่ว่างด้านหน้าศูนย์ชุมชน/ศาสนสถาน ที่ไม่มีรั้วและไม่มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ เสนอให้มีการปรับเปลี่ยนช่องจอดรถหรือลานคอนกรีตหน้าอาคารบางส่วนให้เป็นพื้นที่นั่งเล่นสีเขียว พื้นที่ว่างรอบอาคาร ซอกตึกระหว่างอาคารพาณิชย์ พื้นที่รอยต่อหลังบ้านที่ติดกับกำแพงชุมชน หรือพื้นที่ว่างรอบ ๆ อาคารสาธารณะ ให้มีการปรับปรุงพื้นผิวและระบบระบายน้ำเพื่อเปลี่ยนซอกตึกที่มีดักน้ำให้เป็นสวนหย่อมขนาดเล็ก เลือกใช้พืชพรรณที่โตได้ดีในร่ม และพื้นที่ว่าอึสระ ที่ดินรกร้างที่มีกระถินหรือวัชพืชขึ้นปกคลุม แปลงที่ดินที่รอการขาย อาจทำข้อตกลงกับเจ้าของที่ดินภาคเอกชนเพื่อขอใช้ประโยชน์ชั่วคราว พัฒนาเป็นสวนชุมชนหรือลานกิจกรรม อนุสาวรีย์ที่มีต้นไม้ใหญ่ เป็นต้น

7) ศาลาริมน้ำ พบในพื้นที่ที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ บริเวณชุมชนท่าทราย ท่าเรือพิบูลสงคราม 4 ม้านั่งริมแม่น้ำของโรงเรียนศรีบุญยานนท์ ท่าน้ำวัดท้ายเมือง และ ศาลาริมน้ำมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

8) พื้นที่ว่างเกาะตัวตามสิ่งปลูกสร้าง พบในบริเวณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ วัดท้ายเมือง โรงเรียนศรีบุญยานนท์ และที่เกาะตัวบนถนนเรวดี

3. การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ

1) พื้นที่บริเวณฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ติดแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันตก ทางทิศตะวันออก ติดถนนนนทบุรี 1 ผลจากการศึกษาพื้นที่พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีศักยภาพสูงสุด คือ พื้นที่บริเวณทางเท้าริมถนนนนทบุรี บริเวณลานวัดท้ายเมือง ลานหน้าตึก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ บริเวณซอยนนทบุรี 7 จากต้นซอยถึงกลางซอยและโรงเรียนศรีบุญยานนท์ และพบบริเวณที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ในพื้นที่บริเวณของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ โรงเรียนศรีบุญยานนท์ และชุมชนตลาดขวัญ

2) พื้นที่บริเวณโดยรอบถนนเรวดี จากทางทิศตะวันตกติดถนนนนทบุรี 1 ไปถึงทางทิศตะวันออก ติดถนนเลี้ยวเมืองนนทบุรี ผลจากการศึกษาพื้นที่พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีศักยภาพสูงสุด คือ พื้นที่บริเวณถนนเรวดี จากจุดเชื่อมกับถนนนนทบุรี 1 เรื่อยไปจนถึงบริเวณหน้าโรงงานบุรี จำกัด และพบบริเวณทางเท้าริมถนนนนทบุรี 1 ถนนเรวดี ซอย 49, 51, 53, 68 และ 70

จากการศึกษาพื้นที่พบว่า รูปทรงและการจัดวางตัวของพื้นที่ว่างสาธารณะ มีรูปแบบที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อศักยภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ ดังนี้

- พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการจัดวางลักษณะกว้างและโล่ง เกาะตัวตามเส้นทางสัญจร ได้แก่ ถนนเรวดี จากจุดเชื่อมต่อกับถนนนนทบุรี 1 เรื่อยไปจนถึงหน้าโรงงานบุรี จำกัด ทางเท้าริมถนนนนทบุรี 1

- พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีลักษณะเป็นลานกว้าง ได้แก่ ลานหน้าวัดท้ายเมือง สนามกีฬาของโรงเรียนศรีบุญยานนท์ ลานหน้าอาคารเรียนมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ซึ่งสามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยตรงจากถนน

- พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการจัดวางตัวที่เลื้อยไหลไปตามสิ่งปลูกสร้าง พบในบริเวณวัดท้ายเมือง โรงเรียนศรีบุญยานนท์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ และชุมชนตลาดขวัญ ซึ่งพื้นที่ว่างสาธารณะในลักษณะนี้จะมีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลางจนถึงระดับต่ำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความลึกของพื้นที่

- พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีลักษณะแคบ ลึก และปลายตัน พบว่า มีศักยภาพค่อนข้างที่ต่ำ ได้แก่ เส้นทางสัญจรภายในหมู่บ้านนครศรีนครินทร์บริเวณซอยตันที่สามารถเข้าออกได้ทางเดียว

จากการสำรวจข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ชุมชนท่าทราย จ.นนทบุรี พบว่า รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ ทำให้ทราบถึงลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของพื้นที่ ลักษณะการกระจายตัวและประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะภายในชุมชน และรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของคนเดินเท้า ตามช่วงเวลาต่าง ๆ ของวัน ทั้งวันระหว่างสัปดาห์และวันหยุดสุดสัปดาห์ ไม่ว่าจะเป็นการแจกแจงตามประเภทของกิจกรรมและกลุ่มคนที่เข้าใช้พื้นที่ จะนำมาประมวลผลการศึกษาเพื่อทำการระบุความสัมพันธ์ระหว่าง

คุณสมบัติของพื้นที่ว่างสาธารณะกับการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนท่าทราย เพื่อทำการออกแบบพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชนได้เหมาะสมกับกิจกรรมที่มีการใช้งานอย่างอเนกประโยชน์

4. แนวทางการออกแบบเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน

การออกแบบพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน โดยให้มีการเชื่อมโยงพื้นที่สีเขียวกับทางเดินเท้า ที่ว่างรอบอาคาร พื้นที่ว่างสาธารณะ ให้มีความต่อเนื่อง เหมาะสมด้านกายภาพ และสอดคล้องกับกิจกรรม จากการวิเคราะห์พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนท่าทราย จ.นนทบุรี ได้แยกออกเป็น 2 พื้นที่ คือ

พื้นที่ที่ 1 บริเวณฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนตลาดขวัญ วัดท้ายเมือง โรงเรียนศรีบุญยานนท์ โรงเรียนเทศบาล 1 และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

พื้นที่ทั้ง 2 บริเวณพื้นที่บริเวณริม ถนนนนทบุรี 1 เชื่อมต่อกันโดยทางข้ามม้าลาย และสะพานลอย มีความแตกต่างด้านวิวัฒนาการของชุมชน และพื้นที่บริเวณ ซอยนนทบุรี 7

ภาพที่ 7 แนวทางการออกแบบเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน

แนวทางในการออกแบบเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชนโดยการเพิ่มพื้นที่ใช้สอย เนื่องจากพื้นที่ว่างสาธารณะส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา สถานที่ราชการ และพื้นที่วัฒนธรรม จะมีแนวทางในการออกแบบโดยการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้มีลานกิจกรรม เลือกใช้พืชพรรณและวัสดุพื้นผิวที่สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นพืชพื้นถิ่นที่ทนทานต่อสภาพอากาศและระดับน้ำขึ้น-ลง (กรณีริมน้ำ) เช่น จิกน้ำ ลำพู หรือพืชสมุนไพรในครัวเรือนที่สะท้อนวิถีชีวิตดั้งเดิม เพื่อสร้างสุนทรียภาพและบรรยากาศที่ส่งเสริมคุณค่าทาง

วัฒนธรรมของชุมชน การเชื่อมโยงโครงข่ายการสัญจรสีเขียว ปรับปรุงริมถนน ทางเดินเท้า วัสดุพื้นผิว ที่มีรูปทรง ในการระบายน้ำและลดความร้อนสะสม อาจมีลวดลายพื้นถิ่นหรือลวดลายที่พบในวัด/สถานที่ราชการในพื้นที่ เพื่อเชื่อมโยงความรู้สึกของผู้ใช้งานกับประวัติศาสตร์ชุมชน ทั้งทางเดินเท้าและสะพานลอย ตกแต่งขอบทางเดินและราวสะพานลอยด้วยกระเบื้องต้นไม้ เพื่อลดมลพิษจากท้องถนนและสร้างความรู้สึกผ่อนคลาย ติดตั้งไฟกึ่งที่ให้แสงสว่างเพียงพอในระดับสายตา และกล้องวงจรปิดที่พรางตัวในงานภูมิสถาปัตยกรรม ให้เป็นเส้นทางสัญจรที่เข้าถึงง่ายและปลอดภัย โดยใช้พื้นที่สีเขียวเป็นตัวเชื่อมต่อพื้นที่ว่างโดย เน้นความสวยงามควบคู่ไปกับความปลอดภัยในการเข้าถึงชุมชน โดยปรับปรุงทางม้าลายและจุดตัดต่าง ๆ ให้มีความชัดเจนและมีความปลอดภัยในการใช้งาน ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับข้อจำกัดในเรื่องความแออัดและความปลอดภัยของพื้นที่ รวมทั้งต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและข้อจำกัดอื่น ๆ อีกด้วย ในส่วนของเรื่องสุนทรียภาพ คือการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะ โดยจะเน้นการเพิ่มพื้นที่สีเขียว เพื่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ควรมุ่งเน้นการกำหนดขอบเขตกลุ่มประชากรเป้าหมายให้มีความชัดเจน โดยจัดให้มีกระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Approach) ที่ครอบคลุมทั้งกลุ่มผู้ใช้งานหลัก กลุ่มผู้ใช้งานรอง และกลุ่มเปราะบาง เพื่อให้การจัดเก็บข้อมูลภาคสนามมีความแม่นยำ สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง และสามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชนท่าทรายได้

1.2 ควรนำเทคนิคการบันทึกพฤติกรรมและการใช้พื้นที่ (Behavioral Mapping) มาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือหลักในการจำแนกและวิเคราะห์รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการ การออกแบบ และการปรับปรุง พื้นที่เสียเปล่าในเมือง (Lost Space) ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีฟังก์ชันที่รองรับกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

2.1 ควรนำกรอบแนวคิดและข้อค้นพบจากการศึกษาในชุมชนท่าทรายครั้งนี้ ไปต่อยอดศึกษาในบริบทชุมชนรูปแบบอื่น ๆ ที่มีความหลากหลายทางกายภาพและสังคม เช่น ชุมชนเมืองหนาแน่น ชุมชนชานเมือง ชุมชนบ้านจัดสรร ชุมชนริมน้ำ และชุมชนชนบท เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ครอบคลุมและสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมการใช้พื้นที่ในวงกว้างได้

2.2 ควรยกระดับผลการวิจัยไปสู่การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการวางผังและออกแบบ โครงข่ายโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green Infrastructure) เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ (Smart City) และแผนยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. (2527). *ภูมิศาสตร์เมือง*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2547). *เรียงร้อยร้อยความคิด: ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความรู้โดยอิสระ*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิสิทธิ์ ตันติพิสิฏกุล และสัญญา ฉิมพิมล. (2566). ทบทวนหลักฐานงานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สีเขียวในเมืองกับสุขภาวะ. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี*, 17(2), 1-18.
<https://doi.org/10.55766/ZLGA8912>
- สุพักตรา สุทธสุภา. (2540). พื้นที่โล่ง: องค์ประกอบในผังเมือง. *หน้าจั่ว*, 15, 121-128.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). *คู่มือพัฒนาพื้นที่สีเขียว*.
<https://www.onep.go.th/ebook/urban/urban-publication-05.pdf>
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2558). *ชุดความรู้ แนวทางการพัฒนาเมือง/ชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมคาร์บอนต่ำ แนวปฏิบัติด้านการจัดการพื้นที่สีเขียว/ชุมชนอย่างยั่งยืน เล่ม 3 แนวปฏิบัติด้านการจัดการพื้นที่สีเขียว/ชุมชนอย่างยั่งยืนและลดภาวะโลกร้อน*.
<https://www.onep.go.th/book/ชุดความรู้-แนวทางการพัฒนาเมือง/ชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมคาร์บอนต่ำ เล่ม 3 แนวปฏิบัติด้านการจัดการพื้นที่สีเขียว/ชุมชนอย่างยั่งยืนและลดภาวะโลกร้อน>
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2566). *รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2566*. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
<https://www.onep.go.th/book/soe2566/>
- โอเชียนสไมล์ทัวร์. (ม.ป.ป.). *สถานที่ท่องเที่ยวจังหวัดนนทบุรี*. Oceansmile.
<https://www.oceansmile.com/K/Nontaburi/Nontaburi1.htm>
- Garnham, H. L. (1985). *Maintaining the spirit of place: A Process for the Preservation of Town Character*. PDA Publishers.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. The M.I.T. Press.
- Trancik, R. (1986). *Finding lost space: Theories of urban design*. John Wiley & Sons.